

Περιοδικὰ Ἀνάλεκτα

Revue biblique, τόμ. 130, τεύχ. 3 (2023)

Τὸ τρέχον τεύχος τῆς περιοδικῆς ἔκδοσης τῆς Γαλλικῆς Βιβλικῆς καὶ Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς στὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνοίγει μὲ τὴ μελέτη τοῦ Paolo Garuti: «Trois “présences” de la Bible dans les *Fastes* d’Ovide» [σσ. 321-344]. Ὁ σ. καταπιάνεται μὲ τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τῶν *Ἡμερολογίων* τοῦ Ὀβιδίου μὲ τὴ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση ποὺ ἐπιχείρησε ὁ αὐτοκράτορας Ὀκταβιανὸς Αὐγούστος. Παρὰ τὶς ἐκφράσεις θαυμασμοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ποὺ ἐμπεριέχονται στὸ κείμενο, ὀρισμένοι μελετητὲς ἔχουν ὑποστηρίξει ὅτι μᾶλλον πρόκειται γιὰ μορφὲς συγκεκαλυμμένης κριτικῆς ἢ ἀκόμη καὶ ἀντιπολίτευσης πρὸς αὐτόν. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν δευτερογενῶν αἰτίων, ὅπου οἱ θεοὶ τοῦ αὐγουσταίου Ὀλύμπου λαμβάνουν ὑπερβολικὰ ἀνθρώπινα, ἀκόμη καὶ ντροπιαστικὰ χαρακτηριστικά, φαίνεται πῶς ἀποτελεῖ μέρος αὐτῆς τῆς ἀντιπολίτευσης. Ὁ σ. ἐπιλέγει νὰ μελετήσει κάποια ἀποσπάσματα, στὰ ὁποῖα ὁ Ὀβιδίος φαίνεται ἐξοικειωμένος μὲ ἀνατολικὲς παραδόσεις καὶ τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσαν νὰ ἐρμηνευθοῦν ἀκόμη καὶ ὡς «βιβλικοὶ παραλληλισμοί». Πρόκειται γιὰ τοὺς τρεῖς ἄνδρες ποὺ ἐπισκέφθηκαν τὸν Ἀβραάμ στὴ δρυὶ τῆς Μαβροῦ (*Γεν.* 18, 1-15), τὸ χιαστὸ σχῆμα στὸ χωρίο *Ἠσ.* 22, 22 καὶ τὴ διήγηση σχετικὰ μὲ τοὺς πυρσοὺς ποὺ ἔδωσε ὁ Σαμφὼν στὶς οὐρὲς κάποιων ἀλεπούδων (*Κρ.* 15, 1-8).

Στὸν χῶρο τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κινεῖται ἡ μελέτη τοῦ Innocent Himbaza: «Texte massorétique et Pentateuque samaritain en *Dt* 23,12: Dialogue avec la *Biblia Hebraica Quinta*» [σσ. 345-355]. Ὁ σ. ἐστιάζει στὸ χωρίο τοῦ *Δευτ.* 23, 12, τὸ ὁποῖο στὴ Σαμαριτικῇ Πεντάτευχο ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὰ χωρία τοῦ *Λευίτικου* 22, 6-7 καὶ 16, 25-28. Πρόκειται γιὰ μίαν ἐσκεμμένη ἀλλαγὴ, καθὼς ἡ Σαμαριτικῇ Πεντάτευχος στόχευε νὰ παρουσιάσει μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ ὅ,τι τὸ κλασικὸ Μασοριτικὸ κείμενο τὴ διήγηση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ κατέστη μαρὸς μετὰ ἀπὸ νυχτερινὴν ρεύση.

Ἡ ἐπόμενη κατὰ σειράν μελέτη ἀνήκει στὸν Matthieu Richelle καὶ φέρει τὸν τίτλο: “Athaliah Sentenced to Death: A Text-Critical Analysis of 2 *Kings* 11: 15” [σσ. 356-377]. Ὁ σ. ἐξετάζει δύο κειμενικὲς παραλλαγὰς τοῦ χωρίου *Δ΄ Βασ.* 11, 15, οἱ ὁποῖες σπάνια ἀναφέρονται καὶ οὐδέποτε ἔχουν μελετηθεῖ εἰς βάθος ἀπὸ τοὺς εἰδικούς. Στὸ ἐν λόγω χωρίο, ὁ ἱερέας Ἰωδαὲ δίδει ὁδηγίους πρὸς τοὺς στρατιῶτες σχετικὰ μὲ τὴ Γοθολία, ἡ ὁποία εἶχε εἰσέλθει στὸν Ναὸ καὶ εἶδε τὸν νεαρὸ Ἰωὰς νὰ στέφεται βασιλεὺς. Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ στίχ. 15 περιέχει μίαν αἰνιγματικὴν ἑβραϊκὴν φράση ποὺ συχνὰ μεταφράζεται ὡς «βγάλτε τὴν ἔξω, μέσα ἀπὸ τὶς τάξεις». Ὁ σ. ὑποστηρίζει ὅτι οἱ μεταφράσεις τοῦ Ἀκύλα, τοῦ Θεοδοτίωνος καὶ τῆς *Vulgata*, καθὼς καὶ ἡ μαρτυρία LXX^B ἀντικατοπρίζουν μίαν πρωιμότερη ἐκδοχὴ τοῦ κειμένου, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ διαβαστεῖ ὡς «βγάλτε τὴν ἔξω ἀπὸ τὶς αὐλὲς τοῦ Ναοῦ». Ἀντίθετα, ἡ Ἀντιοχειανὴ παράδοση τῆς μετάφρασης τῶν LXX, δηλαδὴ ἡ μαρτυρία LXX^L, περιλαμβάνει μίαν μακρὰ προσθήκη καὶ κάποιες μεταθέσεις μέσα στὸ

κειμένο. Αντίθετα με την άποψη που θέλει τη μαρτυρία αυτήν να ανταποκρίνεται στις πρωιμότερες μεταφραστικές απόπειρες στα Έλληνικά, ό σ. υποστηρίζει ότι πρόκειται στην πραγματικότητα για μεταγενέστερη επεξεργασία που διευκολύνει την κατανόηση του κειμένου.

Με τὸ βιβλίο τοῦ *Ἱερεμία* καταπιάνεται ἡ μελέτη: “*Hear the Word of the Lord!*”: The Structure of *Jeremiah* 29 and its Communicative Implications” [σσ. 378-398] τοῦ Rieks N. Hekman. Μέσα ἀπὸ μία συγχρονική, προσανατολισμένη πρὸς τὸν ἀναγνώστη προσέγγιση τοῦ 29ου κεφαλαίου τοῦ *Ἱερεμία*, ό σ. μελετᾷ τὴ συντακτικὴ δομὴ τοῦ κειμένου καὶ καταλήγει σὲ ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα. Οἱ στ. 20-23 ἀποδεικνύονται πολὺ πιὸ σημαντικοὶ σὲ σχέση μετὰ τὴ σπουδαιότητα ποὺ ἀποδίδει ἡ ἐρμηνευτικὴ βιβλιογραφία μέχρι τώρα στοὺς στ. 4-23. Ἐπιπλέον, οἱ στ. 24-32 γίνονται κατανοητοὶ ὡς μία ἀφηγηματικὴ ἐνότητα, στὴν ὁποία ὁ Κύριος ἀπευθύνεται προσωπικὰ στὸν ἴδιο τὸν προφήτη. Μέσα ἀπὸ σύνθετες μορφὲς ἐπικοινωνίας, ὁ ἀναγνώστης ἐνθαρρύνεται νὰ συνταχθεῖ μετὰ τὸν *Ἱερεμία* στὶς συγκρούσεις τοῦ τελευταίου μετὰ ἄλλους προφῆτες.

Ἀπὸ τὰ ἐρμηνευτικὰ προβλήματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στὰ ἀντίστοιχα τῆς Καινῆς μᾶς μεταφέρει ἡ μελέτη τοῦ Michel Gourgues, μετὰ θέμα: «*La parabole des mines (Luc 19, 12-27), ou la double résistance à l’assimilation et à l’allégorisation*» [σσ. 399-417]. Ὁ σ. ἐπικεντρώνεται στὸ νόημα τῆς παραβολῆς τῶν ὀρυχείων ποὺ περιλαμβάνεται στὸ Λουκ. 19, 12-27. Σὲ ἓνα πρῶτο στάδιο, ὁ σ. ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνιχνεύσει τὰ πορίσματα τῆς σύγχρονης ἔρευνας καὶ νὰ καταγράψει τὴν κυρίαρχη ἐρμηνεία τῆς παραβολῆς, καθὼς καὶ νὰ ἐπισημάνει ὀρισμένες δυσκολίες ποὺ αὐτὴ ἐγείρει. Σὲ δεῦτερο ἐπίπεδο ὡστόσο, ὁ σ. δοκιμάζει νὰ προτείνει νέες προοπτικὲς στὴν κατανόηση τοῦ κειμένου, ποὺ ἀνταποκρίνονται καλύτερα στὰ δεδομένα καὶ τὸ ὄραμα τοῦ Λουκά, ὅπως αὐτὸ διαφαίνεται τόσο στὸ σύνολο τοῦ Εὐαγγελίου ὅσο καὶ στὶς *Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*.

Στὸν χῶρο τῆς βυζαντινῆς ἀρχαιολογίας ἀνήκει ἡ τελευταία κατὰ σειρὰν μελέτη τοῦ Mariusz Gwiżdza μετὰ τίτλο: “*The Decline of Communal Tombs and the Byzantine-Islamic Transition in Palaestina Prima/Jund Filastin*” [σσ. 418-439]. Οἱ κοινόχρηστοι τάφοι ὑπῆρξαν ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ στὴν Παλαιστίνη πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀραβικὴ κατάκτηση. Ὁ σ. μέσα ἀπὸ ποσοτικὴ τους ἀνάλυση ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνασυνθέσει τὴ δυναμικὴ τῆς ἀνάπτυξῆς τους μεταξὺ τοῦ 4ου καὶ τοῦ 10ου αἰ. μ.Χ. στοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ἰουδαίας, τῆς Σαμάρειας καὶ τῆς παράκτιας πεδιάδας. Τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς μελέτης δείχνουν ὅτι ἀπὸ τὸν 5ο αἰῶνα μ.Χ. καὶ ἐντεῦθεν, ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων θεμελιώσεων κοινῶν τάφων μειώθηκε σταδιακά, μετὰ τὶς πιὸ πρόσφατες νὰ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 7ου αἰ. μ.Χ. Ἄν καὶ ὀρισμένοι ἀπὸ αὐτοὺς ἐξακολουθοῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦνται τὸν 8ο αἰῶνα μ.Χ., ἐν τούτοις ἐξαφανίσθηκαν ἐντελῶς κατὰ τοὺς ἐπόμενους αἰῶνες.

Τὸ τεῦχος ὁλοκληρώνεται μετὰ τὴν καθιερωμένη στήλη βιβλιοκρισιῶν σὲ προσφάτως δημοσιευμένες μονογραφίες ἀπὸ τὸν χῶρο τῶν Βιβλικῶν σπουδῶν.

Journal of Eastern Christian Studies, τόμ. 75, τεύχ. 1-2 (2023)

Τὰ δυὸ πρῶτα ἐνιαῖα τεύχη τοῦ τρέχοντος τόμου τῆς ἐν λόγῳ περιοδικῆς ἔκδοσης ἀνοίγουν μὲ τὴ μελέτη τοῦ Seth M. Stadel μὲ θέμα: “*That Exalted Heaven and This Visible Firmament*”: Ahob of Qatar’s Cosmological Mapping of Psalm 104: 2-3” [σσ. 1-18]. Ὁ σ. ἐπιλέγει νὰ μελετήσῃ τὴν κοσμολογία τοῦ Ahob ἀπὸ τὸ Κατάρ, ἑνὸς Συρο-ανατολικοῦ ἐρμηνευτῆ τῆς Βίβλου τοῦ βου αἰ. Ἡ κοσμολογία τοῦ Ahob μπορεῖ νὰ ἀνασυντεθεῖ κατὰ ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία του στὸν 104ο Ψαλμὸ καὶ κατὰ ἓνα ἄλλο μέρος ἀπὸ μίαν διαγραμματικὴν ἀπεικόνισιν (ποῦ σώζεται σὲ τέσσερις σχετικὲς χειρόγραφες μαρτυρίαι), ἡ ὁποία ἀπεικονίζει τὰ πέντε ἐπίπεδα τοῦ οὐρανοῦ ὅπως τὰ ὁραματίσθηκε ὁ Ahob.

Ἡ ἐπόμενη κατὰ σειρὰν μελέτη ὑπογράφεται ἀπὸ τοὺς Vladimir Aleksić καὶ Dragana Milić καὶ φέρει τὸν τίτλο: “The cult of saint Elijah in Serbia and the System of the Royal Ideology under the Nemanjić Dynasty (12th-14th centuries)” [σσ. 19-39]. Οἱ συγγραφεῖς ἐπιχειροῦν νὰ ἐξετάσουν τὸν ρόλο τῆς τιμῆς στὸν προφήτη Ἡλία μέσα στὸ ἰδεολογικὸ πλαίσιο τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας στὴ Μεσαιωνικὴ Σερβία. Βασικὴ τους θέση ἀποτελεῖ ὅτι οἱ παλαιοδιαθητικὲς περιγραφὲς ἐπεισοδίων τῆς ζωῆς τοῦ προφήτη προσαρμόσθησαν μὲ ἀριστοτεχνικὸ τρόπο στὴ μεσαιωνικὴ Σερβικὴ θρησκευτικὴ γραμματεία, μὲ σκοπὸ τὴ διαμόρφωσιν ἰδεολογικῶν ἀρχῶν γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἱερότητα τῆς βασιλικῆς δυναστείας προβλήθηκε ὅχι μόνον μέσα ἀπὸ τὴ συστηματικὴ ἁγιοποίηση τοπικῶν ἡγεμόνων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματοῦχων τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἱεροποίηση τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου τοῦ Σερβικοῦ κράτους καὶ τὴ μακρόχρονη ἐπιδίωξιν τοῦ πλήρους εὐαγγελισμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ του. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸν συντάχθηκε μίαν πληθώρα θρησκευτικῶν κειμένων, κυρίως ἁγιολογικῶν χαρακτήρος, ποῦ ἀποτελοῦν καὶ τὴ βασικὴν κειμενικὴν πηγὴν τῆς ἐν λόγῳ μελέτης. Μέσα ἀπὸ τὸν παραλληλισμὸν μὲ τὸν προφήτη Ἡλία, θεοφιλεῖς μοναστικὲς πρακτικὲς καὶ ἀντιπαραθέσεις μὲ κοσμικοὺς ἄρχοντες ἢ εἰδωλολάτρες στὴ Μεσαιωνικὴ Σερβία μποροῦν νὰ ἐρμηνευθοῦν, νὰ κατανοηθοῦν καὶ νὰ δικαιολογηθοῦν σὲ μίαν γλῶσσαν πλήρως κατανοητὴν τοῖς κατοίκους τοῦ Σερβικοῦ βασιλείου.

Ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ Σερβία στὴ Συρία τῆς Ὑστερῆς Ἀρχαιότητος μᾶς μεταφέρει ἡ μελέτη μὲ θέμα: “Stories of Piety and Resistance: The Historiographical Excerpts of ms. DS 28A” [σσ. 40-120] τῆς Georgia Nicosia. Ἡ σ. ἐπιμελεῖται, ἐκδίδει καὶ μεταφράζει ἀπὸ τὴν συριακὴν στὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν κάποιαν ἀποσπάσματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστοριογραφίας, τὰ ὁποῖα περιέχονται στὸ χειρόγραφο Syr. 28A ἀπὸ τὴ Μονὴ τοῦ Deir al-Syrian ποῦ χρονολογεῖται μεταξὺ βου καὶ 7ου αἰ. Πρόκειται γιὰ μίαν συλλογὴν ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὴν συριακὴν μετάφρασιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦ Θεοδωρήτου, καθὼς καὶ τὰ ἀντίστοιχα ἔργων τῶν Εὐσεβίου καὶ Σωκράτους, καθὼς καὶ κάποιαν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊκὸν πόλεμον τοῦ Ἰωσήπου. Ἡ σ. ὑποστηρίζει ὅτι τὰ ἐν λόγῳ ἀποσπάσματα ἐπιλέχθησαν προσεκτικὰ καὶ ἀναδιαμορφώθησαν μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ ἐκπληρώσουν ἓναν

συγκεκριμένο σκοπό, ήτοι να καταδείξουν μέσω διδακτικών παραδειγμάτων ότι οι ὀρθόδοξοι ὀφείλουν να ἀντιστέκονται καὶ να ἀγωνίζονται για τὴν πίστη τους, ἀκόμη καὶ με κόστος τὴν ἴδια τους τὴ ζωὴ, καθὼς καὶ ὅτι ὁ Θεὸς πάντοτε τιμωροῦσε τὶς ἀσεβεῖς πράξεις. Ἐπομένως, ἡ παροῦσα συλλογὴ συνεισφέρει στὴν καλύτερη ἀξιολόγησι τῆς πρακτικῆς τῆς μεταγραφῆς ἀποσπασμάτων, ἀλλὰ καὶ στὴν κατανόησι τοῦ τρόπου με τὸν ὁποῖο τὰ κείμενα αὐτὰ ἀξιοποιήθηκαν ἀπὸ τὶς κοινότητες τῶν Μονοφυσιτῶν κατὰ τὴν περίοδο τῆς διαμόρφωσι τῆς ὁμολογιακῆς τους ταυτότητας.

Τὰ δύο τεύχη ὁλοκληρώνονται με τὶς καθιερωμένες στήλες βιβλιοκρισιῶν σὲ πρόσφατες μονογραφίες στὸ ἀντικείμενο τῶν Ἀνατολικῶν Χριστιανικῶν Σπουδῶν.

Cristianesimo nella storia, τόμ. 44, τεύχ. 1 (2023)

Τὸ πρῶτο τεύχος για τὸ τρέχον ἔτος τῆς περιοδικῆς ἔκδοσι τοῦ Ἰνστιτούτου FSCIRE (Fondazione per le scienze religiose) τῆς Bologna ἀνοίγει με τὴ μελέτη: «La apelación a Roma del presbítero Apiario y la autonomía jurisdiccional de la iglesia africana» [σ. 9-31] ἀπὸ τὸν Raúl González Salinero. Ὁ σ. ἐξετάζει τὴ δικαιοδοσιακὴ αὐτονομία ποὺ θέλησε να ὑπερασπισθεῖ ἡ Βορειο-αφρικανικὴ Ἐκκλησία σχεδὸν ἀπὸ τὶς ἀπαρχές της, ὅπως αὐτὴ δοκιμάσθηκε στὴν περίπτωσι τῆς προσφυγῆς (*provocatio*) τοῦ πρεσβυτέρου Ἀπιαρίου στὴ Ρώμη, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀφορισθεῖ δύο φορές (τὸ 418 καὶ τὸ 424) ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Sicca Veneria καὶ τῆς Thabraca, ὅπου διαδοχικὰ ὑπαγόταν. Ἡ ρωμαϊκὴ παρέμβασι ὑποστηρίχθηκε νομοκανονικὰ ἀπὸ τὸ ὑποτιθέμενο δικαίωμα τοῦ τελευταίου βαθμοῦ προσφυγῆς, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι εἶχε παραχωρήσει ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (325) στὴ Ρώμη. Ὡστόσο, οἱ ἱεροὶ κανόνες ποὺ ἐπικαλέσθηκε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης προέρχονταν στὴν πραγματικότητι ἀπὸ τὴν ἀμφιλεγόμενη Σύνοδο τῆς Σαρδικῆς (343). Ἡ ψευδῆς ἀπόδοσή τους στὴ Σύνοδο τῆς Νικαίας ἀπέτελεσε μία σκόπιμη χειραγώγησι τῶν συνοδικῶν πράξεων, με μοναδικὸ σκοπὸ να ἐπιβληθεῖ στὴ Δύσι μία ὑπέρτερη δικαιοδοσιακὴ ἐξουσία ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης.

Ἡ ἐπόμενη μελέτη τοῦ τεύχους ἀνήκει στὴν Laura Righi καὶ φέρει τὸν τίτλο: «Amministrare l'usura. La diffusione dell'“interesse” nella canonistica e nella legislazione locale (XII-XIV secolo)» [σ. 31-59]. Ἡ σ. καταπιάνεται με τὸ θέμα τῆς τοκογλυφίας καὶ τὴν ἀντιμετώπισή της ἀπὸ τὸ Κανονικὸ Δίκαιο τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Μεσαίωνα. Ἡ σ. ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ γενικὴ διαπίστωσι ὅτι ἡ ἀπαγόρευσι τῆς τοκογλυφίας ἀποτελοῦσε κομβικὸ στοιχεῖο στὴν ἐξέλιξι τοῦ μεσαιωνικοῦ θεολογικοῦ καὶ νομικοῦ προβληματισμοῦ σχετικὰ με τὴν οἰκονομία καὶ τὴ διοίκησι τόσο τῆς Ἐκκλησίας ὅσο καὶ τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας (*societas christiana*). Ἐν συνεχείᾳ ἐπικεντρώνεται στὴ χρῆσι καὶ τὴ διάδοσι τοῦ ὅρου «τόκος» σὲ κανονικὰ κείμενα τοῦ 12ου καὶ 13ου αἰ., καθὼς καὶ στὴν πρόσληψή του στὸ πλαίσιο τῆς τοπικῆς συνοδικῆς καὶ ἀστικῆς νομοθεσίας μέχρι τὴν πρώτη δεκαετία τοῦ 14ου αἰ., με στόχο τὸν ἐντοπισμὸ τῶν στρατηγικῶν ποὺ χρησιμοποιήθηκαν για τὴ διαχείρισι τῆς ἀπαγόρευσι τῆς τοκογλυφίας.

Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη μὲ θέμα: «Ivan Illich al Collegio Capranica (1945-1950)» [σσ. 59-137] τοῦ Fabio Milana, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τμήμα μιᾶς εὐρύτερης ἐργασίας γιὰ τὰ χρόνια ἐκπαίδευσης καὶ διαμόρφωσης τοῦ Αὐστριακοῦ θεολόγου, φιλοσόφου καὶ κοινωνιολόγου καὶ πρῶν ρωμαιοκαθολικοῦ ἱερέα. Ὁ σ. παρουσιάζει τὸ περιβάλλον στὸ ὁποῖο ὁ Illich διέμενε καὶ διαμορφώθηκε σὲ πνευματικὸ ἐπίπεδο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προετοιμασίας του γιὰ τὴν ἱερωσύνη στὴ Ρώμη (1945-1950), παράλληλα μὲ τὶς σπουδές του στὴ φιλοσοφία καὶ τὴ θεολογία στὸ Γρηγοριανὸ Πανεπιστήμιο. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ περιγράφεται τὸ κῦρος ποῦ ἀπέπνευε τὸ Κολλέγιο Capranica τῆς Ρώμης μεταξὺ τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20οῦ αἰ. καὶ ἀναδεικνύεται ἡ παιδαγωγικὴ καὶ πνευματικὴ πρωτοτυπία του καθὼς καὶ ἡ ἐπίδρασή του στὴν προσωπικότητα τοῦ Illich.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Mauro Velati μὲ τὴ μελέτη του: «Santità e vita religiosa. Un'iniziativa di padre Jacques Dupont OSB al concilio Vaticano II (1963-1964)» [σσ. 137-193] σκιαγραφεῖ τὸν ρόλο τοῦ βενεδικτίνου μοναχοῦ Jacques Dupont στὴ Β' Βατικανὴ Σύνοδο (1963-1964). Ὁ σ. παρουσιάζει τὸν ρόλο τοῦ Dupont στὴ συζήτηση γύρω ἀπὸ κεφάλαιο ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἀγιότητα καὶ τὸν θρησκευτικὸ βίο τοῦ κειμένου *Περὶ Ἐκκλησίας (De Ecclesia)*. Βασικὴ πηγὴ ἀποτελεῖ τὸ ὑπόμνημα ποῦ κατέθεσε ὁ Dupont ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ βενεδικτίνικου μοναχισμοῦ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Βελγίου πρὸς τὴ σχετικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία, ἂν καὶ δὲν υἱοθέτησε τὸ σύνολο τῶν προτάσεων του, ἐν τούτοις ἐνσωμάτωσε κάποιες ἀπὸ αὐτὲς στὸ Συνοδικὸ Διάταγμα *Lumen gentium*.

Ἐπειτα ἀκολουθοῦν οἱ εἰσηγήσεις ἀπὸ τὸ σεμινάριο: “Orthodoxy and Autocephaly in Ukraine”, τὸ ὁποῖο διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο FSCIRE κατὰ τὸ προηγούμενο ἀκαδημαϊκὸ ἔτος. Μετὰ ἀπὸ ἓνα σύντομο εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα τῆς Mariana Napolitano: “Introduction. The Historical-National Roots of the Formation of the Ukrainian Autocephaly and of the Conflict with the Moscow Patriarchate” [σσ. 193-196], ἡ ὁποία παρουσίασε τὴ γενικὴ προβληματικὴ τοῦ σεμιναρίου, ἀκολουθεῖ ἡ εἰσήγηση τοῦ Marcello Garzaniti μὲ τίτλο: «Alle radici della formazione di una chiesa autocefala in Ucraina. Una riflessione storico-culturale e antropologica» [σσ. 197-215]. Ὁ σ. ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει, ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἱστορίας τοῦ ἀνατολικοῦ σλαβικοῦ κόσμου, τὶς ρίζες καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς διαδικασίας δημιουργίας μιᾶς ἐθνικῆς ἐκκλησίας στὴν Οὐκρανία κατὰ τὸ παράδειγμα ἄλλων χωρῶν τοῦ ὀρθόδοξου κόσμου. Ἡ ἔμφαση δὲν δίνεται τόσο στὶς καθαρὰ κανονικὲς πτυχὲς τοῦ ζητήματος, ἀλλὰ στὶς ἔννοιες «ἐθνότητα», «ἔθνος» καὶ «ἔδαφος», οἱ ὁποῖες ἀνήκουν περισσότερο στὸ πολιτισμικό-ἱστορικὸ καὶ ἀνθρωπολογικὸ πεδίο, καὶ ἐντοπίζονται ὀρισμένες πτυχὲς ποῦ χαρακτηρίζουν τὶς διαδικασίες δημιουργίας Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν στὸν ἀνατολικὸ σλαβικὸ κόσμο.

Ἡ ἐπόμενη μελέτη ποῦ παρουσιάσθηκε στὸ σεμινάριο καὶ δημοσιεύεται στὸ τεῦχος ἀνήκει στοὺς Marco Puleri καὶ Nina Vukoslavcevič μὲ τίτλο: “Strengthening the State-Religion Nexus in Post-Maidan Ukraine. The Autocephaly of the Ukrainian Orthodox Church as Nation-Building Strategy after Revolution” [σσ. 215-235]. Στὴν ἐν λόγω μελέτη, οἱ συγγραφεῖς στοχεύουν νὰ ἀναδείξουν τὸν ρόλο ποῦ διαδραματίζει

ή σχέση μεταξύ κράτους και θρησκείας στη στρατηγική οικοδόμησης ενός έθνους, μέσα από την περίπτωση του Ουκρανικού αυτοκεφάλου. Παρουσιάζεται επομένως ο τρόπος με τον οποίο οι Ουκρανοί αξιωματούχοι προσπάθησαν να υποστηρίξουν μία νέα ιδεολογική άτζέντα που χαρακτηρίζεται από τη στενή σχέση μεταξύ θρησκείας και έθνικισμού, επιτυγχάνοντας μία έντυπωσιακή συσπείρωση γύρω από την αντίληψη που θέλει τη θρησκεία σημαντικό παράγοντα για την Ουκρανική έθνικη ταυτότητα.

Η τελευταία μελέτη του σεμιναρίου ανήκει στην Mariana Napolitano με θέμα: «L'autocefalia della chiesa ortodossa ucraina e il patriarcato di Mosca. L'eredità del metropolita Vladimir (Sabodan)» [σσ. 235-261]. Η σ. καταπιάνεται με την παρακαταθήκη του τελευταίου Προκαθημένου της Ουκρανικής Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας κυρού Βλαδιμήρου (1992-2014). Η σ. εξετάζει τις σχέσεις του Πατριαρχείου Μόσχας με την ουκρανική πολιτική και θρησκευτική πραγματικότητα και με την ιδέα του σχηματισμού μιᾶς ανεξάρτητης έθνικης ἐκκλησίας. Τὰ γεγονότα που παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν κατάφεραν να ανατρέψουν δεδομένα δεκαετιῶν τόσο στην ουκρανική ἐκκλησιαστική πραγματικότητα ὅσο και στις διορθόδοξες σχέσεις: ὁ θάνατος του Βλαδιμήρου και ἡ ἐκλογή νέου προκαθημένου, ἡ ἐπανάσταση του Μείντάν και ἡ Πανορθόδοξη Σύνοδος τῆς Κρήτης ἐπετάχυναν τις διαδικασίες για τὴν αὐτοκεφαλία, ὡστόσο οἱ ἀπαρχές θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὴν ἴδια τὴν πολιτικὴ ἀνεξαρτησία τῆς Οὐκρανίας.

Τὸ τεῦχος ὁλοκληρώνεται με τις καθιερωμένες στήλες βιβλιοκρισιῶν ἀναφορικὰ με πρόσφατες μονογραφίες ἀπὸ τὸν χώρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

Istina, τόμ. 67, τεῦχ. 2 (2023)

Τὸ δεύτερο τεῦχος για τὸ τρέχον ἔτος τῆς περιοδικῆς ἔκδοσης τοῦ ὁμώνυμου Κέντρου Οἰκουμενικῶν Σπουδῶν με ἔδρα τὸ Παρίσι εἶναι ἀφιερωμένο στὴν 11η Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, που ἔλαβε χώρα στὴν Καρλσρούη τῆς Γερμανίας μεταξύ 31ης Αὐγούστου και 8ης Σεπτεμβρίου 2022. Ἡ πρώτη μελέτη ἀνήκει στὸν Antoine Arjakovsky και ἔχει τίτλο: «Regard chrétien orthodoxe sur l'Assemblée du Conseil oecuménique des Églises à Karlsruhe» [σσ. 117-130]. Ἀφοῦ ἐπιχειρηματολογήσει ὑπὲρ μιᾶς οἰκουμενικῆς μεταφυσικῆς που ἐνέχει ἠθικὲς προεκτάσεις, ὁ σ. εξετάζει τὸν πόλεμο τῆς Ρωσίας κατὰ τῆς Οὐκρανίας και τὴ στάση τοῦ Ρώσου Πατριάρχη Κυρίλλου, ὁ ὁποῖος ἔφθασε μέχρι και στὴ δικαιολόγησή του. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ σ. ἐπικρίνει τὴν ἔλλειψη δικαιοσύνης, θάρρους και προφητικῶν πνεύματος ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, ἐπειδὴ τὸ τελευταῖο δὲν θέλησε νὰ ἀποπέμψει ἀπὸ τὰ μέλη του τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας. Συγκαταλέγει ὡστόσο ἀνάμεσα στὰ θετικὰ ἀποτελέσματα τῆς Συνέλευσης τὸ κείμενο: “The Churches and Moral Discernment”, που παρουσίασε ἡ Ἐπιτροπὴ Πίστης και Τάξης στὴν ὀλομέλεια.

Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ Jean-Daniel Plüss με θέμα: «La récente Assemblée générale du Conseil œcuménique des Églises et le mouvement pentecôtiste» [σσ.

131-140]. Ὁ σ., ἀφοῦ ὑπενθυμίσει τὴ στάση τῶν Πεντηκοστιανῶν στὸ παρελθὸν ἀπέναντι στὴν οἰκουμενικὴ κίνηση, ἐξετάζει ἐν συνεχείᾳ τὴ συμμετοχὴ τους στὴ Συνέλευση τῆς Καρλσρούης ποὺ ξεπέρασε κάθε προηγούμενο. Ἐπειτα σχολιάζει ὀρισμένες ἀπὸ τὶς διακηρύξεις τῆς Συνέλευσης, τὴν ἀπόφαση νὰ γίνῃ δεκτὴ ὡς μέλος ἡ Ἱεραποστολικὴ τῆς Ἀποστολικῆς Πίστεως τῆς Νότιας Ἀφρικῆς, καθὼς καὶ τὴν ἐκλογὴ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς προέδρους τοῦ ΠΣΕ ἀπὸ μία ἀνεξάρτητη Ἀφρικανικὴ Ἐκκλησία. Ἡ μελέτη ὀλοκληρώνεται μὲ τὶς προοπτικὲς ἐμβάθυνσης τοῦ διαλόγου καὶ τὴν ἀνάγκη συνεργασίας τῶν Πεντηκοστιανῶν μὲ ἄλλους χριστιανοὺς γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ζητημάτων ἀδικίας καὶ τῶν προκλήσεων ποὺ ἀντιμετωπίζει ὀλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα.

Ἀπὸ τὴ σχέση τῶν Πεντηκοστιανῶν μὲ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν στὴν ἀντίστοιχη σχέση τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας μὲ αὐτὸ μᾶς μεταφέρει ὁ Stephen Brown μὲ τὴ μελέτη του: «*Marcher, prier et travailler ensemble. Le dixième rapport du Groupe mixte de travail entre l'Église catholique romaine et le Conseil œcuménique des Églises*» [σσ. 141-150]. Ὁ σ., ἀφοῦ ὑπενθυμίσει ἀρχικὰ τὴ γένεση τῆς Κοινῆς Ὁμάδας Ἐργασίας μεταξὺ τοῦ ΠΣΕ καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὥστε νὰ καταστῇ σταδιακὰ «βαρόμετρο» τῶν οἰκουμενικῶν προτεραιοτήτων, ἐν συνεχείᾳ διερωτᾶται ἂν ἡ 10ῃ Ἀναφορὰ τῆς σηματοδοτεῖ μία ἀλλαγὴ παραδείγματος στὶς σχέσεις μεταξὺ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

Ἡ τελευταία κατὰ σειρὰν μελέτη τοῦ τεύχους ἀνήκει στὸν Andrei-Mihai Vlad, μὲ τίτλο: «*L'Église orthodoxe roumaine et le Conseil œcuménique des Églises. Une amitié de 60 ans*» [σσ. 151-159]. Ὁ σ. ἐξετάζει τὴ σχέση τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας μὲ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν. Ὁ σ. περιγράφει τὴ διαδικασίᾳ ποὺ ὀδήγησε στὴν ἔνταξη τοῦ Ὀρθόδοξου Πατριαρχείου τῆς Ρουμανίας στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν: τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ ΠΣΕ Francis House στὴ Ρουμανία, τὶς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν ἔνταξη τοῦ Ρουμανικοῦ Πατριαρχείου, τὴν ἐπίσημη αἴτησή του, τὴν προετοιμασία του γιὰ ἔνταξη καὶ τέλος τὴ συμμετοχὴ του στὴ Συνέλευση στὸ Νέο Δελχί τὸ 1961.

Ἀκολουθεῖ ἡ γαλλικὴ μετάφραση κάποιων ἐπίσημων κειμένων οἰκουμενικοῦ χαρακτήρος, ὅπως ἡ Ἀναφορὰ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέα πάστορα Jerry Pillay στὴν Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ΠΣΕ [σσ. 161-169], ἡ Ἀναφορὰ τῆς ἀπερχόμενης Γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξης Suzanne Durber [σσ. 171-175], τὸ κείμενο: «*Πρόσφυγες καὶ μετανάστες: οἰκουμενικὲς προκλήσεις καὶ προοπτικὲς*» τῆς Μεικτῆς Ἐπιτροπῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν [σσ. 177-192] καὶ τὰ κείμενα τῶν χαιρετισμῶν ἀπὸ τὴν ἐπίσημη συνάντηση τοῦ Πάπα Φραγκίσκου καὶ τοῦ Κόπτη Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Tawadros II, ἡ ὁποία ἔλαβε χώρα στὴ Ρώμη μεταξὺ 10 καὶ 11 Μαΐου 2023 [σσ. 193-200].

Τὸ τεῦχος ὀλοκληρώνεται μὲ τὶς καθιερωμένες στήλες τῶν οἰκουμενικῶν χρονικῶν καὶ τῶν βιβλιοκρισιῶν πρόσφατων μονογραφιῶν μὲ θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὸν οἰκουμενικὸ διάλογο.

Δρ. Νικόλαος Κουρεμένος